

5. Khrypko S., Aleksandrova O., Ishchuk A., Zabolotnyuk V. The Axiological Paradigm of Virtual Community Multivector Nature as a Threat to Information Culture and National Security. *Beytulhikme Int J Phil.* 2022. № 12(2). P. 571–591. <http://dx.doi.org/10.18491/beytulhikme.1754>

6. Kryvyzyuk L., Levyk B., Khrypko S., Ishchuk A. The Phenomenon of National Security within Postmodern Cultures: Interests, Values, Mentality. *Postmodern Openings.* 2021. № 12(3). P. 77–95. <https://doi.org/10.18662/po/12.3/328>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-453-8-24>

ЕМПАТІЯ У ФІЛОСОФІЇ ЕДІТ ШТАЙН: ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Кулик А. О.

*провідний інженер відділу логіки та методології науки
Інститут філософії імені Г. С. Сковороди
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Емпатія, як здатність розуміти і співпереживати емоціями інших людей, є важливим елементом міжособистісних стосунків та морального розвитку особистості. У філософії Едіт Штайн, однієї з яскравих представниць феноменологічної традиції, проблема вчування (емпатія) займає особливе місце, оскільки вона розглядала її як ключ до розуміння іншої особистості та глибшого пізнання людського досвіду. Для Е. Штайн емпатія не є лише інтелектуальним актом, а радше динамічним переживанням, яке дозволяє встановити зв'язок з іншим на рівні внутрішнього світу. Це співпереживання не лише допомагають пізнати Іншого, але й є основою для розвитку моральної та духовної особистості.

Як пише Е. Штайн: «Я відчуваю свою радість і емпатійно сприймаю радість іншого, і бачу: це та сама радість. І коли я це бачу, здається, що той неоригінальний характер чужої радості поступово зникає, поступово ця схематична радість збігається з моєю живою тілесною радістю, і так само живо, як я відчуваю свою, вони відчувають свою; те, що вони відчувають, я тепер чітко бачу перед собою» [4, с. 28]. Це важлива здатність «переживати» чужі емоції в умовах сучасних

криз, таких як повномасштабна війна, соціальна нерівність та екологічні катастрофи. Слід нагадати, що Е. Штайн жила в «темні» часи для Європи, і загинула в концтаборі Аушвіц у 1942 році.

Вона була єврейкою за походженням, а також католичкою за віросповіданням, що стало причиною її переслідування. Її життя та філософська спадщина мають особливе значення в контексті того часу, оскільки філософія поєднувала власний релігійний досвід з феноменологічною філософією, і її роздуми про людську природу, емпатію та моральні орієнтири залишаються актуальними й нині. Трагедія її загибелі відображає той жахливий період в історії, коли людська гідність і співпереживання ставали під загрозу внаслідок тоталітарного режиму. На думку Х. Арендт, «мир – це абсолют, хоча в історії періоди війни майже завжди тривали довше за періоди миру» [2, с. 46]. Мир, як ідеал, є абсолютною цінністю для людства, але, як показує нам історія, часто виявляється сповненою конфліктів, насильства та розділень, які здатні тривати набагато довше, ніж періоди відносного спокою.

Е. Штайн вважала, що хід історії є абсолютно незалежним від індивідуальних намірів і планів, і людина не має змоги контролювати або змінювати його. Головним завданням є осмислення та розуміння великої картини Історії. Для молодшої філософині це означало пережити історичні події на особистісному рівні. Як приклад такого переживання Е. Штайн наводить власний досвід початку війни, зазначаючи: «Тепер у мене більше немає приватного життя» [1]. Її докторська дисертація «До проблеми вчування» була написана і захищена задовго до початку Другої світової війни, але особистий досвід у Першій світовій війні відіграв важливу роль у формуванні її як особистості, так як філософа. Під час війни вона працювала медсестрою у Червоному Хресті, що стало для неї не лише важким, але й важливим трансформаційним та екзистенційним досвідом.

Мені здається, що ми зобов'язані своєю природою іншому лише в тій мірі, в якій ми схожі. Там, де ми відрізняємося, інший може допомогти нам в усвідомленні власного Я, і тим самим, вказуючи на те, чим ми не є. Таким чином, ми залежимо від іншого настільки, наскільки ми подібні, але ми не структурно схожі в усіх відношеннях. «Емпатія» для Е. Штайн є певним технічним терміном, як підкреслює сучасна дослідниця С. Б. Шаркей [3, с. 179], який позначає спосіб, яким інші переживання даються нам в свідомості. Е. Штайн розрізняє три фази у будь-якому емпатизованому переживанні: «виникнення переживання, завершене пояснення та всебічна об'єктивація поясненого переживання» [4, с. 10]. Наприклад, коли ми зустрічаємо іншого, ми можемо емпатизувати глибше і повніше, навіть коли ці риси ще не були розгорнуті в нашій власній екзистенції. Крім того, через емпатію ми

можемо переживати те, що, можливо, не стало б частиною нашого власного особистого досвіду, якщо б не зустріч з іншим.

Емпатія може бути розглянута як форма трансцендентального досвіду на інтерсуб'єктивному рівні, оскільки вона дозволяє нам взаємодіяти з досвідом інших і виводить нас за межі особистої індивідуальності, створюючи можливість для спільного людського переживання. Е. Гусерль, зокрема, розглядав інтерсуб'єктивність як умову можливості спільного досвіду, де емпатія є ключовим елементом у пізнанні Іншого з власним екзистенціальним досвідом.

У сучасному світі, що стикається з численними соціальними, політичними та технологічними викликами, проблема емпатії набуває нової актуальності. В умовах політичних конфліктів, зокрема в контексті повномасштабної війни росії проти України, емпатія стає важливим інструментом для подолання соціальної ізоляції, внутрішньої тривоги та втрати. Вона дозволяє зберегти людяність в умовах жорстких реалій війни, сприяючи розумінню та підтримці постраждалих, допомагаючи зберігати моральні цінності та стійкість у кризових ситуаціях. Емпатія сприяє створенню соціальної синергії, навіть у найскладніші моменти, коли люди переживають не лише фізичний біль, а й емоційну та психологічну травму. Через здатність поставити себе на місце іншого, ми не лише виражаємо співчуття, але й можемо активно допомагати Іншому.

Сучасні філософи та психологи також акцентують увагу на тому, що емпатія є важливим фактором у відновленні соціальних структур. Вона сприяє зціленню від травм, як індивідуальних, так і колективних. У ситуаціях насильства та війни вчування є засобом для збереження людської гідності, дозволяючи людині не лише вижити, але й залишатися морально цілісною. Буття відповідає справжності людини, тому лише усвідомлення власної екзистенції, прийняття свого Я і свого місця-у-світі людина може знайти справжній сенс і мету. Важливим аспектом усього цього є здатність до самопізнання, яке відкриває шлях до глибшого розуміння власних моральних принципів.

В умовах складних сучасних викликів, ця внутрішня справжність стає основою для збереження моральної стійкості, зокрема завдяки й емпатії. Людина, яка усвідомлює своє буття в повному розумінні, здатна діяти не лише з огляду на виживання, але й у відповідності до своїх етичних переконань, відновляючи внутрішній баланс і шукаючи сенс навіть у найтемніші часи. Тому буття, емпатія і справжність переплітаються, створюючи фундамент для людяності, яка допомагає долати будь-які труднощі і зберігати людськість у світі, що змінюється. Таким чином, емпатія не лише дає нам можливість глибше пізнавати інших, але й допомагає нам розширювати межі власного буття, ставши

більш чутливими і відкритими до людських переживань у складні часи для країни.

Е. Штайн наполягає, що досвід болю в особистому житті зрештою має унікальний та особистісний характер. Біль – це не просто зовнішній об'єкт, а досвід, що глибоко вкорінений в індивідуальній екзистенції. Емпатія – це «мій» досвід, і він є реакцією на досвід іншого. Як пише філософиня: «Біль – це не річ і надається мені в такій формі, навіть коли я спостерігаю його “в” болісному виразі обличчя, який я сприймаю зовні і з яким він надається “разом”» [4, с. 17]. Таким чином, сприйняття болю іншого завжди є через моє власне сприйняття – через мою чутливість і досвід. Вона надається мені не як об'єкт, а як досвід, який завжди фільтрується через моє власне буття.

Емпатія потрібна нам у такі часи, коли війна розриває тканину суспільства, коли люди переживають фізичний та душевний біль, втрати та травми. Вона стає тим емоційним мостом, що дозволяє нам зрозуміти один одного. У таких умовах, коли страждання і безвихідь можуть здаватися нездоланими, емпатія є тим, що нагадує нам про нашу спільну людяність, про здатність відчувати турботу і бути гідними, навіть коли світ навколо нас розвалюється.

Література:

1. Кулик А. Життя і свідчення Едіт Штайн. Патріярхат. URL: <https://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/zhyttia-i-svidchennia-edit-shtayn/> [дата звернення: 09.11.2024].
2. Arendt H. On Violence. Harcourt, Brace&World, 1970. 106 p.
3. Sharkey S. B. Thine own self: Individuality in Edith Stein's later writings. Washington: The Catholic University of America Press, 2010. 254 p.
4. Stein E. Zum Problem der Einfühlung. München: Kaffke Verlag, 1980. 132 s.